

Hvordan Højere Forberedelseseksamen blev til

Af K. B. ANDERSEN

Den 8. juni 1966 blev loven om Højere Forberedelseseksamen stadfæstet. Dærende undervisningsminister *K. B. Andersen* skriver om de overvejelser, der gik forud, og om det arbejde, studieplansudvalget udførte for at præcisere den nye uddannelses indhold

Om Højere Forberedelseseksamens tilblivelse gælder det gamle ord, at intet er så galt, uden at det er godt for noget. Situationen omkring optagelsen til seminarierne var efterhånden blevet så urimelig, at der burde ske afgørende forandringer. En optagelsesprøve der – selv om den var bestået – for det første ikke sikrede optagelse, enten fordi der ikke var plads på seminarierne, eller måske fordi ansøgeren ikke fandtes »egnet«, og som for det andet ikke gav de uheldige adgang til anden videreuddannelse, måtte i den grad føles som en udfordring til almindelig velanstændighed, at en sådan ordning ikke kunne opretholdes i det lange løb.

Anledningen til at afskaffe denne ordning, der ofte blev betegnet som den typiske blindgyde, kom i forbindelse med den nye læreruddannelseslov.

Der var bred enighed om, at det for at skaffe en bedre læreruddannelse var nødvendigt at få et bedre udgangsniveau for seminarierne end hidtil, en højere adgangstærskel, sådan at uddannelsen på seminarierne i højere grad kunne samle sig om de pædagogiske og psykologiske emner og om et dyberegående arbejde med færre fag. Større krav i forbindelse med optagelsen på seminarierne var også forudsætningen for, at man kunne komme frem til én samlet uddannelse i stedet for den hidtidige 3-årige uddannelse for lærerstuderende med studentereksamen og den 4-årige for andre lærerstuderende.

Den betænkning som Læreruddannelsesudvalget afgav i marts 1965, mundede ud i et forslag til en ny læreruddannelseslov. I dette forslag hed det om optagelsen, at aspiranten måtte have bestået enten studentereksamen eller en særlig adgangsprøve til seminarierne. Ifølge forslaget kunne forberedelse til adgangsprøven finde sted ved et 2-årigt kursus eller på anden måde. For at modvirke, at denne adgangs-

prøve blev et blindspor, var udvalget inde på den tankegang, at der måtte fastsættes nærmere regler om adgang til at opnå studentereksamen ved tillægsprøve til bestået adgangsprøve. Udvalget gav endvidere udtryk for en forventning om, at selv om aspiranterne selv måtte vælge, hvorledes de ønskede at forberede sig til seminariernes adgangsprøve, ville flertallet benytte sig af kursus, der kunne oprettes af seminarierne som et naturligt led i det pågældende seminariums struktur.

I undervisningsministeriet følte vi os ikke overbeviste om, at det her nævnte forslag ville være tilstrækkeligt til at komme væk fra de uheldige forhold, der hidtil havde præget optagelsesproceduren ved seminarierne. Vi følte os ikke sikre på, at vi med et forslag af denne art virkelig ville komme »blindgyden« til livs.

Da forslaget til læreruddannelsesloven blev fremsat i maj 1965, var forslaget om en særlig adgangsprøve ved siden af studentereksamen opretholdt. Men bestemmelsen om de særlige adgangskursus på seminarierne var udgået, da det, som det hed i bemærkningerne til lovforslaget, var »undervisningsministeriets hensigt at fremsætte et særligt lovforslag om adgangskursus samtidig med, at nærværende lovforslag genfremsættes i folketingssamlingen 1965/66«. I min forelæggelsestale om det særlige lovforslag, der kunne ventes om adgangsprøven, sagde jeg, at »det er ikke hensigten, at man skal bygge på nogen bestemt eksamen, men der skal kunne bygges videre på folkeskolens forskellige linier, og også den, der har forberedt sig helt privat, skal kunne indstille sig til prøven. Det er efter min mening helt afgørende, at også folk, der efter nogen års praktisk virke gerne vil begynde en læreruddannelse, fortsat har mulighed derfor«. Allerede ved 1. behandlingen blev spørgsmålet om at skaffe denne adgangsprøve kompetence til flere andre uddannelser nævnt – »altså bruge den som et led til at opnå den smidighed, vi for så vidt alle sammen efterlyser«.

Efterhånden som vi i sommerens løb arbejdede med spørgsmålet om adgangskurserne, voksede appetitten i retning af virkelig at benytte denne lejlighed til at skabe en egentlig ny adgangsvvej til videregående uddannelser. Resultatet blev et selvstændig lovforslag om Højere Forberedelseseksamen. Navnet er nu i så høj grad gået ind i bevidstheden, at det måske bør nævnes som et kuriosum, at da det tidspunkt kom, hvor vi i ministeriet var enige om alt andet i forslaget, men manglede barnets navn, samledes vi en dag til navnedrøftelse på grundlag af en liste, der rummede op mod et halvt hundrede forskellige forslag.

I paragraf 1 i H.F.-forslaget hed det – naturligvis – at H.F. skulle sikre tilstedeværelsen af de kundskaber, der var nødvendige for at begynde uddannelsen til lærer i folkeskolen. Men endvidere, at H.F. også kunne tilrettelægges med henblik på andre videregående uddannelser. I bemærkningerne blev det fremhævet, at hovedgrunden til, at bestemmelserne om adgangskursus blev henskudt til særlig lov, var at man ikke anså det for rigtigt, at denne forberedelsesundervisning knyttes begrebsmæssigt så fast til læreruddannelsen, at den i praksis ville være uanvendelig andre steder end på seminarierne. Det blev også fremhævet som meget vigtigt, at adgangskurserne fik en sådan placering i undervisningssystemet, at dets elever kunne vælge mellem flere uddannelsesveje, og at ingen, der havde fulgt kurset i den hensigt at blive lærer, men som ændrede erhvervsvalg, eller ikke kunne få plads på et seminarium, var afskåret fra at få sin foruddannelse anerkendt andre steder. Undervisningsministeriet fandt det nødvendigt, at H.F. kunne accepteres i sig selv som direkte anvendelig, »måske i visse grene af erhvervslivet, men i hvert fald – eventuelt med en mindre tillæmpning eller et kortere supplerende kursus – i en række andre videregående uddannelser«. I H.F.-forslaget lagde man vægten på undervisningen som et forbindende uddannelsesled mellem skoleuddannelserne og de videregående uddannelser, men opretholdt den af læreruddannelsesudvalget foreslåede ordning, hvorefter enhver kunne indstille sig til prøven, uanset om den særlig tilrettelagte undervisning var fulgt.

Et par af de »slagord«, som i høj grad dækker realiteter til karakteristik af H.F.-ordningen, stammer fra bemærkningerne til H.F.-forslaget: »I de nærmere regler om undervisningen til Højere Forberedelseksamen tænkes det kundskabsniveau præciseret, som undervisningen må tage sit udgangspunkt i. Man lægger megen vægt på, at denne undervisning skal være åben, ikke blot »opad« til forskellige videregående uddannelser, men også »nedad«, og der tænkes derfor ikke stillet krav om en bestemt eksamen eller lignende, for at en elev kan optages på et kursus til Højere Forberedelseksamen. Realeksamen eller afsluttende prøver i væsentlige fag i 10. klasse med et tilfredsstillende resultat vil umiddelbart kunne give adgang til kursusundervisningen, men den, der ad andre veje har skaffet sig det grundlag, denne undervisning bygger på, må have adgang til at deltage i den.« I forelæggelsestalen blev disse synspunkter uddybet bl. a. med følgende bemærkninger: »Det er min opfattelse, at der er brug for en uddannelse

på dette plan som et tilbud ved siden af gymnasiet med et mere alment indhold og åben for en større kreds og tildels med andre forudsætninger. Det er klart, at undervisningen til Højere Forberedelseseksamen må tage sit udgangspunkt i et vist almindeligt kundskabsniveau, ellers kan den ikke lægges til rette. Men der skal ikke stilles krav om, at dette kundskabsniveau skal være nået på nogen bestemt måde eller konstateret ved ganske bestemte eksaminer eller prøver.«

Forslaget om denne nye »færdselsåre« – som Poul Hartling kaldte den – fik en overordentlig positiv modtagelse i folketinget. Det viste sig både ved forslagens 1. behandling og i den efterfølgende meget grundige udvalgsdrøftelse, der sluttede med, at et énstemmigt udvalg indstillede forslaget til vedtagelse.

Folketingsudvalget beskæftigede sig bl. a. i høj grad med den prøve, som undervisningen til H.F. skulle føre frem til. Der var i udvalget enighed om, at det afgørende måtte være, »at det ved prøven dokumenteres, at de studerende er i stand til at vurdere et fagligt stof, og at arbejde selvstændigt hermed. Som følge heraf er det af største betydning, at man anvender prøveformer, der udover at vurdere eksaminandens kundskaber i de enkelte fag, også giver mulighed for at vurdere, om den for den videre uddannelse fornødne modenhed og selvstændighed er til stede.«

Udvalget beskæftigede sig også indgående med H.F.s kompetence og gav, som naturligt var, udtryk for, at man gerne havde set, at det allerede på det tidspunkt kunne fastsættes, hvilke andre uddannelser H.F. kunne give adgang til. Men man erkendte, at det endnu ikke var muligt at tage stilling til det. Da man på den anden side var enig i, at uddannelsen til H.F. måtte begynde i sommeren 1967, for at de første H.F.ere kunne være færdiguddannede, når den nye lærerlov trådte i kraft i 1969, ønskede udvalget ikke at lade lovens vedtagelse bero på en afklaring af kompetencespørgsmålet.

Loven blev stadfæstet den 8. juni 1966 og allerede i sommerens løb begyndte man at forberede de foranstaltninger, der skulle være i orden for, at loven kunne træde i kraft 1. august 1967.

Den første og vigtigste opgave var at få nedsat et studieplansudvalg. Der havde mellem folketingsudvalget og ministeriet været enighed om, at dette udvalg ikke måtte være for omfattende. Det hed direkte i betænkningen, at studieplansudvalget skulle være »et ganske snævert udvalg med adgang til at forhandle med andre sagkyndige og fagudvalg

m. m. på forskellige områder«. Det betød selvfølgelig, at udvalget umuligt kunne omfatte repræsentanter for alle de skoleformer, videregående uddannelser, organisationer m. fl., som måtte være interesseret i H.F. På den anden side skulle udvalget være så repræsentativt som muligt. Studieplansudvalget fik 8 medlemmer i selve udvalget, men fik til støtte for sit arbejde et stærkt sekretariat og en række underudvalg og fagudvalg. Professor Højgaard Jensen fra Københavns Universitet lod sig overtale til at påtage sig hvervet som udvalgets formand. Det er ikke forkert at sige, at det var en overordentlig vanskelig opgave, udvalget fik overdraget. En ny uddannelse, der stilledes store forventninger til, skulle gennem udvalgets arbejde have sit eget ansigt – og arbejdet måtte nødvendigvis fuldføres i et næsten rekordagtigt tempo. Udvalget blev nedsat i august 1966 og afleverede i begyndelsen af januar 1967 en betænkning, der blev modtaget med anerkendelse fra alle sider.

Blandt hovedpunkterne i udvalgets forslag kan nævnes:

H.F. skulle omfatte en række fag, der var fælles for alle, hvortil kom en række tilvalgsfag eller en mere indgående behandling af enkelte af fællesfagene. Alle tilvalgsfag og videregående fællesfag fik pointtal, og den enkelte skulle vælge så mange tilvalgsfag, at det svarede til et bestemt pointantal.

Ud over de i lovforslaget nævnte fag foreslog udvalget tilføjet samfunds-fag og psykologi.

Udvalget foreslog, at undervisningstiden deltes op i 4 semestre. Begrundelsen herfor var, dels at det gav mulighed for at sprede eksamen noget mere end ved en skoleårs-ordning, dels gav mulighed for en vis koncentration af undervisningen i de enkelte fag og begrænsede antallet af valg, eleverne måtte træffe allerede ved indgangen til undervisningen.

Udvalget anså det ikke for stemmende med lovforslagets bemærkninger generelt at lægge undervisningens begyndelsesniveau på real-eksamensplanet. Der skulle være reel mulighed for at følge undervisningen for elever fra 10. klasse, der har to fremmedsprog. Udvalget pegede også på, at der bl. a. i ungdoms- og aftenskolen var gode muligheder for at erhverve de kundskaber, der var nødvendige for at begynde på H.F.-undervisningen.

Udvalget understregede betydningen af, at planerne for undervisningen, hvor det var muligt, blev lagt i samråd med eleverne, og at der

blev anvendt arbejdsformer, der kunne engagere eleverne direkte i undervisningen. Udvalget lagde megen vægt på studieteknik.

Udvalget understregede, at det var nødvendigt, at der blev etableret en fast vejledningsordning for eleverne dels en rent faglig vejledning, dels en mere personlig, som tænktes overdraget en studievejleder.

Udvalget pegede også på nødvendigheden af, at de kursus, der blev oprettet, kunne tjene som konsultationssteder for de studerende, der ikke benyttede sig af kursusundervisningen.

Der blev også af udvalget foreslået, at der for alle H.F.-lærere indrettedes faste kursus, hvor der bl. a. undervistes i studieteknik og i de undervisnings- og eksamensformer, der sigtedes mod i H.F.

Om prøveformerne udtalte udvalget bl. a., at man måtte søge at finde frem til prøveformer, »hvor eksaminanden såvidt muligt selvstændigt behandler de givne eksamensspørgsmål og derved får lejlighed til at vise sine styrkeområder, medens eksaminator har en mere justerende funktion til sikring af en passende dybde og alsidighed og et rimeligt almindeligt niveau i eksaminationen.« Udvalget henstillede, at der blev afsat forberedelsestider.

Studieplansudvalgets betænkning blev fulgt op af ministeriet af en bekendtgørelse, der på alle væsentlige punkter fulgte betænkningen.

I forbindelse med H.F.-uddannelsens placering i uddannelsessystemet var der to vigtige afgørelser at træffe. På hvilke institutioner skulle uddannelserne placeres? – og hvor i ministeriet?

Hvad det sidste spørgsmål angår, blev afgørelsen, at H.F.-uddannelsen blev placeret i gymnasiedirektoratet, der fik navneforandring til direktoratet for gymnasieskolen og Højere Forberedelseseksamen. Denne afgørelse var der almindelig enighed om i ministeriet, og den blev modtaget med tilfredshed ude omkring. Det skal ikke være nogen hemmelighed, at der forud for denne afgørelse var gået forskellige drøftelser og overvejelser. Der kunne findes gode argumenter for i stedet at have placeret H.F.-uddannelsen enten i direktoratet for folkeskolen og seminarierne eller i direktoratet for ungdomsundervisningen.

Hovedproblemet med hensyn til kursernes placering på uddannelsesinstitutioner måtte selvfølgelig være forholdet til seminarierne. På den ene side var det givet, at en placering alene på seminarier ville knytte H.F.-uddannelsen så stærkt til læreruddannelsen, at dens brede sigte mod andre uddannelser kunne bringes i fare. På den anden side ville det ikke være muligt at få H.F.-uddannelsen i gang i et til-

strækkeligt omfang uden i et vist omfang at gøre brug af seminariernes lærere, erfaringer og lokaler. Når placeringsprocessen forløb uden gnidninger, skyldes det ikke mindst den åbne og forstående måde, hvorpå Dansk Seminarieforening behandlede problemet. Ved foreningens årsmøde i oktober 1966 sagde formanden, rektor Tage Kampmann, bl. a., at Dansk Seminarieforenings politik på dette område måtte være den, »at vi til en begyndelse kan tage et nap med og være med til at lægge et niveau, men på længere sigt må vi sige, at H.F.-kurser ikke primært er en seminarieopgave.«

Under behandlingen i folketinget havde jeg givet udtryk for, at det netop for at understrege H.F.-uddannelsens selvstændighed måtte være af betydning at etablere H.F.-kursus i forbindelse med flere forskellige dele af det bestående uddannelsessystem. I første omgang placeredes der H.F.-kurser på 11 seminarier, 4 gymnasier samt på et selvstændigt, statsligt H.F.-kursus i København. Det lykkedes at få den hidtidige leder af forsøgsskolen på Emdrupborg, skoleinspektør Ejvind Jensen, til at overtage stillingen som leder af dette kursus og samtidig som konsulent for direktoratet. Selv om en ny uddannelse selvfølgelig vil medføre forsøg alle de steder, hvor den placeres, var tanken med oprettelsen af statskurset bl. a. at give særlig muligheder for forsøgsvirksomhed. Der blev samtidigt givet udtryk for, at det måtte være rimeligt, senere, at søge H.F.-kursus oprettet f. eks. i forbindelse med erhvervsskoler eller højskoler.

Da bekendtgørelsen om H.F.-uddannelsen var udsendt, og kurserne lagt fast, var tiden inde til at udsende den første korte orienteringspjece om H.F. og de første ansøgningsskemaer. Åbenheden nedad understregedes bl. a. ved, at der var to forskellige ansøgningsskemaer, et for »ansøgere der går i skole« og et for »ansøgere der er gået ud af skolen«. Dette sidste havde bl. a. et spørgsmål, der lød således: »Har ansøgeren modtaget anden undervisning end i folkeskolen (aftenskole, ungdomsskole, højskole, teknisk skole, landbrugsskole, handelsskole m. v.)?«

Det spændende spørgsmål var nu, om der ville komme ansøgere. Det glædeligt overraskende var, at der, til trods for en samtidig stigning i søgningen til gymnasiet og til trods for, at det endnu ikke var muligt at give besked om, hvilke rettigheder H.F.-eksamen ville give, når det første hold kom ud i 1969, meldte sig langt flere, end kurserne kunne modtage. Over for en kritik af, at det var nødvendigt at afvise

mange ansøgere, måtte der svares, dels at ikke alle ansøgere var kvalificerede, og navnlig at det ville have været ødelæggende for denne nye uddannelse, hvis den skulle have modtaget så mange elever, at undervisningen ikke kunne leve op til kravene direkte nævnte i lovens paragraf 3 som grænse for, hvor mange kursus der kan oprettes: »en forsvarlig undervisning, herunder kvalificerede lærere, egnede lokaler og fornødent udstyr«.

Ved et møde i Det pædagogiske Selskab i februar 1967 havde jeg lejlighed til – som introduktion til professor Højgaard Jensens forelæggelse af studieplansudvalgets betænkning – at gøre nogle principielle bemærkninger om H.F. Jeg forsøgte ved den lejlighed ganske kort at svare på nogle af de spørgsmål, der havde været rejst under debatten om den nye uddannelse.

Blandt de synspunkter, jeg gav udtryk for, var bl. a. følgende:

»Der har været dyrket megen romantik omkring den berømte »mand fra ploven« i forbindelse med adgangen til seminarierne. Jeg ønsker for så vidt ikke at tage del i den, som det er helt klart, at vi, hvis vi ønsker dygtige lærere, må stille krav om foruddannelse, der ikke er ringere end dem, vi finder det naturligt at stille ved så mange andre videregående uddannelser. Vejen til en videre demokratisering af adgangen til læreruddannelsen må principielt være at afskaffe økonomiske, geografiske og miljømæssige hindringer for at få den nødvendige foruddannelse – derimod ikke at slække på adgangskravene. Men der er det rigtige i betragtningen om den så omtalte »plovmand«, at det også – og måske netop i forbindelse med læreruddannelsen – er vigtigt, at unge, der har været ude i det praktiske erhvervsliv i nogle år, får lejlighed til at erhverve de nødvendige forkundskaber, selv om de ikke ønsker eller har mulighed for at gå igennem gymnasiet. Også af denne grund måtte der skabes andre adgangsveje ved siden af studentereksamen – men altså som en klar forudsætning: adgangsveje af en sådan kvalitet, at alle grupper kunne læse sammen på seminariet. Det var baggrunden for forslaget om H.F.«

»Kun i det omfang, det lykkes at gøre H.F. »åben opad« – dvs. give den kompetence til andre videreuddannelser – er ideen med H.F. lykkedes.«

»Vi har i det nuværende uddannelsessamfund ikke råd til at lade være at gøre brug af betydelige intelligens- og modenhedsreserver, blot fordi de ikke finder vej gennem det traditionelle skolemønster.«

»Det er ikke en »bedre« eller »ringere« vej end de hidtil kendte, det her drejer sig om – det er en *anden* vej.«

Hermed må vi nok siges at være ude over det, der kan kaldes H.F.s tilblivelseshistorie – eller i hvert tilfælde den del af den, der med rimelighed kan skrives på dette tidspunkt. Næste afsnit i tilblivelseshistorien bliver beretningen om, hvordan de første H.F.-studerende i 1969 gennemfører den første Højere Forberedelseseksamen – hvordan de i årene derefter klarer sig på seminarierne under den nye læreruddannelseslov – og hvilke videreuddannelsesmuligheder der på det tidspunkt, altså i 1969, vil stå åbne for dem. Af besvarelsen af bl. a. disse tre spørgsmål vil det afhænge, om man kan sige, at eksperimentet lykkes.